

Михайло СОРОКА,
*доцент, голова Київської організації Національної спілки журналістів України,
член правління НСЖУ, заслужений журналіст України*

КОЛИ СЛОВО – ГРІЗНА ЗБРОЯ

Анотація. У статті проаналізовано інформаційну вахту українських теле- і радіо-журналістів. Вона не має аналогів у світовій масмедійній історії з огляду на об'єднання творчих потенціалів, техніко-технологічних можливостей і матеріальних ресурсів основних українських теле- і радіоканалів. Перелічено факти, які сприяли успішності небаченого досі марафону мовлення «Єдині новини».

Наголошено, що слово є могутньою зброєю українських журналістів у захисті рідної землі, обстоюванні загальнолюдських цінностей, свободи і незалежності народу. В умовах воєнного стану, коли бракує інформації, військова газета чи журнал, як і загальноукраїнські друковані видання, дуже потрібні та важливі. Отже, зроблено висновок, що слід переглянути окремі законодавчі норми роздержавлення та невідкладно відновити й підтримати такі публікації на рівні держави.

Ключові слова: війна, журналіст, ЗМІ, інформація, Пулітцерівська премія, теле- і радіожурналісти, теле- і радіоканали.

В Україні триває руйнівна, кровопролитна, жахлива, неспровокована війна, яку розв'язала росія. Українські журналісти з перших хвилин перебувають в епіцентрі подій, адже цими днями в Україні пишуть нові сторінки не лише вітчизняної, а й світової журналістики. Безсумнівно, після нашої перемоги їх аналізуватимуть теоретики засобів масової інформації, досліджуватимуть практики, вивчатимуть студенти – майбутні журналісти.

А доти весь цивілізований світ захоплюється відвагою та мужністю захисників України, про чий подвиги, як і про стійкість і незламність усього українського народу, розповідають мої колеги-журналісти: у стрічках оперативних новин інформаційних агентств (створячи разючу хроніку війни, яку неодмінно досліджуватимуть у майбутньому), блогах, діалогах, коментарях, якими рясніє інтернет (написані по живих слідах подій, вони стануть переконливими свідченнями цієї війни), численних публікаціях

на сторінках газет і журналів (які теж є частиною документальних звинувачувальних матеріалів про віроломний напад знавіснілого агресора на Україну) тощо.

Разом ми сильні

Однак окремо слід звернути увагу на безперервну інформаційну вахту українських теле- і радіожурналістів. На моє переконання, вона не має аналогів у світовій масмедійній історії насамперед тому, що з першого дня війни безпрецедентно згуртувалися творчі потенціали, об'єднавши техніко-технологічні можливості та матеріальні ресурси провідних українських теле- і радіоканалів. Доти кожен із них займав певну інформаційну нішу, мав свою аудиторію і редакційну політику. Нерідко остання (явно чи приховано) впливала з належності е-ЗМІ певним власникам, і ми з вами були свідками, як в українському ефірі точилася гостра інформаційна війна за сфери впливу, серед яких головною була влада. Олігархічне телебачення й інші приватні засоби масової інформації були і є найпотужнішими в українському інформаційному просторі. Суспільне та державне телебачення і радіо поки що не склали їм належної конкуренції.

Але як усе змінилося 24 лютого! З початком повномасштабного вторгнення РФ було об'єднано ресурси провідних українських теле- і радіоканалів – стартував унікальний марафон мовлення «Єдині новини»: 24 години на добу, день у день. Щоправда, йому передувала «генеральна репетиція», позаяк російського нападу чекали ще 16 лютого. Тож в оголошений на цю дату День єднання за великим круглим столом зібралися знані ведучі та спікери основних українських телеканалів.

Проте тривала зимова Олімпіада в Пекіні, і ворог відклав вторгнення. А за кілька днів марафон інформаційного спротиву окупантам розпочався вже в умовах реальної війни. І з першої об'єднавчої картинки на наших екранах, з перших сюжетів та коментарів стало зрозуміло, що саме такий підхід і формат прийнятні в умовах воєнного часу, адже:

- по-перше, одному, навіть найпотужнішому, каналу не до снаги щодоби охоплювати панораму воєнних дій, опору загарбникам, мобілізації української нації, тоді як спільному марафону вдалося це реалізувати;
- по-друге, після об'єднання стало можливим оперативно отримувати від перших осіб, владних структур, очільників ЗСУ та передавати в ефір офіційну, перевірену інформацію;
- по-третє, на журналістську вахту (кожен канал одержав певну кількість годин мовлення впродовж доби) стали високопрофесійні ведучі, коментатори, модератори – найзнаніші в Україні, найкращі на своїх каналах;

- по-четверте, у це творче об'єднання кожен колектив уніс свої ідеї, напрацювання, кращий досвід, і це помітно оживило й урізноманітнило безперервну програму мовлення;

- по-п'яте, творцям й учасникам марафону вдалося переступити відомчі й олігархічні бар'єри та практично уникнути проявів політичної прихильності і боротьби.

Утім, варто віддати належне й політикам: вони намагаються не сперечатися з внутрішніми опонентами та не критикувати дій влади в ефірі – фронт проти ворога має бути монолітним.

Єдиний телемарафон також постійно транслюють місцеві та регіональні мовники. До того ж вони подають і локальні новини, а в деяких містах (як-от у Запоріжжі чи Львові) ведуть власні марафони за прикладом загальноукраїнського.

Отже, українські ЗМІ та, зокрема, телеэфір стали потужною інформаційною лінією фронту, могутнім спротивом ворогові і його жалюгідним спробам сіяти паніку, поширювати фейки, тиражувати брехню. Невипадково телевізійні вежі, теле- і радіоцентри з перших днів повномасштабного російського вторгнення стали одними з головних цілей агресора. Доказом цього є ракетні обстріли Київської телевежі на Сирці (тоді загинули люди, було пошкоджено апаратну і тимчасово зник телесигнал), телевізійних веж у Харкові, а також Коростені, що на Житомирщині. Були спроби підірвати телевежу в Лисичанську, однак снаряд влучив у прилеглий район із житловими будинками. 14 березня російські окупанти обстріляли телевежу в селі Антопіль, що біля Рівного (загинула 21 особа, дев'ятьох було поранено), а 16 березня – у Вінниці. Однак ці атаки лише свідчать про безпорадність ворога, його марні спроби зменшити український інформаційний спротив. Він шириться, видозмінюється, посилюється. Наражаючи себе на реальну небезпеку, українські журналісти ведуть безперервний репортаж про війну, демонструють не тільки високі патріотичні почуття, а й сміливість, мужність і відданість своїм професійним обов'язкам.

Пулітцерівську премію – українським журналістам

У травні 2022 року Рада Пулітцерівської премії нагородила українських журналістів особливою відзнакою за їхню відвагу, витривалість і відданість правді. Нагадаю, що 1904 року американський журналіст і видавець Джозеф Пулітцер склав заповіт, згідно з яким пожертвував два млн дол. (на ту пору – значну суму) Колумбійському університетові на створення премії для визначних американських журналістів, літераторів й освітян. Окремі нагороди мали вручати за найкращий роман, драму, книгу з історії США та біографію. Пулітцерівську премію вручають із 1917 року й вона є однією з найпрестижніших нагород, зокрема в галузі журналістики.

Чим керувались авторитетні члени Ради Пулітцерівської премії, нагороджуючи українських журналістів спеціальною відзнакою? Прочитую їхнє формулювання: «[...] за їхню мужність, витримку та відданість правдивому висвітленню під час безжального вторгнення Володимира Путіна в їхню країну та його пропагандистської війни в Росії. Попри бомбардування, викрадення, окупацію та навіть загибель у їхніх лавах, вони наполегливо намагаються дати точне уявлення про жахливу реальність, віддаючи честь Україні та журналістам усього світу» [1].

Ця нагорода викликала різні коментарі в журналістському співтоваристві України. Відзначають, зокрема, її символічний характер і безпрецедентність, адже Пулітцерівську відзнаку вручають або окремим журналістам, або творчим колективам. А в цьому разі пошановано український журналістський загал, усіх тих, хто виявив відвагу та відданість правді, показуючи світові жахливі картини війни.

Українські журналісти довели, що їхнє слово теж воює і є могутньою зброєю в захисті рідної землі, обстоюванні загальнолюдських цінностей, свободи та незалежності народу. За це вже десятки з них заплатили найдорожчим – життям.

Нам ще належить осмислити, проаналізувати й оцінити високий професіоналізм, самовідданість, громадянську мужність і патріотизм українських журналістів у цій війні. Однак я хотів би вже сьогодні навести одну з перших таких оцінок. Маргарет МакМіллан, знана канадська дослідниця, авторка книг про війни та їхні наслідки, висловила її в інтерв'ю для «DW». На її думку, Україні вдалося побудувати інформаційну оборону. «Пропаганда завжди була важливою у війні [...] Але засоби пропаганди змінюються разом зі змінами технологій. У Першій світовій війні обидві сторони скидали одне на одного листівки з літака, тому що таким був шлях до іншої сторони. Під час Другої світової війни, щоб “достукатися” до іншої сторони, використовували радіомовлення. І тепер соціальні мережі стали засобом для спроб послабити ворога та згуртувати власний народ. І поки що, я думаю, українці без зусиль виграли інформаційну війну. І цьому наративу вірять. Думаю, вірять навіть у Росії. Наприклад, українці вміло використали полонених військових, які говорили зі своїми матерями. Або за допомогою “Facebook” показали російським родинам, що їхні сини живі-здорові».

Також дослідниця зазначила: «Російський наратив стає дедалі божевільнішим, якщо можна так сказати. Я маю на увазі (заяви – Ред.), що при владі в Україні наркомани. Що Росія вторглася, щоб не дати Україні отримати ядерну зброю. Україна добровільно відмовилася від ядерної зброї в 1990-х роках. Мені здається, що це не дуже ефективно, чи не так?» [2].

Підсумовуючи, додам: зате ефективність української інформаційної протидії ворогові очевидна, а згуртування творчих зусиль, організованість вітчизняних масмедіа у війні за Україну не мають аналогів не тільки в українській, а й у світовій журналістиці.

Повернення до руїн

Глибоких ран завдала війна багатьом редакціям, найбільше – на територіях, які опинились у тимчасовій окупації. Зі сумом і болем сприймаю свідчення колег, які в них працюють. Це крик душі. Що, приміром, застала Марія Комар, редакторка Бородянської районної газети «Вперед» (виданню на початку 2022 року минуло 90 літ), у приміщенні редакції? Дах згорів. Від будівлі не лишили каменя на камені. Окупанти-мародери вкрали все, що їм сподобалося: ноутбук, фотоапарат, тонометр, ба, навіть чайник і крісло.

На що рашисти перетворили Бородянку – тепер знає весь світ. Більшість будинків у містечку зруйновано: агресор скинув десятки некерованих бомб. 1 березня ворожий літак розбомбив багатоповерхівку, в якій проживала М. Комар. На щастя, тоді вона зі сім'єю переховувалася неподалік, у підвалі старенької хати, яку кілька років тому купили під дачу.

Щойно населений пункт звільнили, Марія Миколаївна повернулася до розграбованої і зруйнованої редакції. Разом із невеличким колективом (у штаті – лише п'ять працівників) взялася розбирати завали, аби відновити випускання газети. «Важко навіть уявити, яке потрібне людям місцеве друковане видання, журналістське слово підтримки. А надто нині, в таких важких, екстремальних умовах», – зазначила вона в нашій розмові.

Такої ж підтримки – не так моральної, як матеріальної – потребують сьогодні й місцеві журналісти – насамперед у редакціях, що були в окупації чи досі перебувають на територіях, які агресор активно обстрілює. Це доводить і нарада в Київській обласній військовій адміністрації. Участь у ній взяли голова КОВА Олексій Кулеба, керівники інформаційних підрозділів адміністрації, редактори низки друкованих видань столичної області й очільники Київської спілки журналістів НСЖУ.

Мені впало у вічі, з яким інтересом О. Кулеба гортав свіжі номери газет «Бучанські новини» (Буча) та «Трибуна праці» (Іванків), що їх принесли редактори. Подумав, що видання, мабуть, неабияк цікавлять і мешканців цих районів. Уже хоча б тому, що, вийшовши у світ, вони, наперекір усім бідам і зловорожим намірам, засвідчують відродження мирного життя, і люди бачать це на газетних сторінках. До того ж далеко не в кожного в домі, а надто в сільській місцевості, є комп'ютери та доступ до інформаційного простору через інтернет.

Тож як підтримати місцеву пресу? Це питання було головним під час засідання. Важко не погодитися з аргументами редактора «Трибуни праці»

Павла Смовжа. Нашим людям, як він сказав, украї потрібна об'єктивна, правдива й оперативна інформація. Шлях до неї під час воєнної розрухи помітно ускладнений і обмежений. Навіть у мирний час поспішно роздержавлені редакції газет ледь зводили кінці з кінцями, працювали здебільшого на ентузіазмі та завдяки високій відповідальності журналістів перед читачами. Собівартість одного примірника «Трибуни праці», наприклад, за 2021 рік становила 19 грн 72 коп. А передплатна й роздрібна ціна була 10 грн. «Підвищувати її хоч би до рівня собівартості жодна редакція в Україні навіть не пробувала, – стверджував П. Смовж. – Адже переважна більшість читачів не змогла б собі дозволити такі витрати на пресу. Тому й змушені були свідомо працювати собі на збиток, а землякам – на користь, дотуючи так кожного читача приблизно на 500 гривень на рік. Порахуйте: кожна їхня тисяча – це заплачені за постійних читачів 500 тис. грн редакційних доходів!».

Звісно, в Київській обласній військової адміністрації в нинішніх умовах чимало і малих, і великих проблем. Однак О. Кулеба з невідомою увагою поставився до гострих питань, що їх висловили очільники місцевих редакцій. Водночас він наголосив, що ці питання й для нього важливі та невідкладні. Для себе ж у прикінцевому слові керівника КОВА я виділив думку про те, що проблеми інформаційної сфери, зокрема й місцевої преси, є першочерговими, бо применшення їхнього значення, а ігнорування й поготів, послаблює наш опір ворогові, який на свої ЗМІ витрачає колосальні кошти.

Військова спеціалізація журналістів

Останнім часом в Україні стала актуальною нова журналістська спеціалізація – військовий кореспондент. Її нагальність зумовило життя – насамперед періодична поява «гарячих точок» у різних куточках планети. Але нікому з нас навіть у страшних снах не снилося, що знайдеться ворог, котрий такою точкою зробить мирну Україну. Вісім років тому це трапилося: росія загарбала Крим і розв'язала війну на Донбасі.

Нині рф воює з Україною на лінії фронту, протяжність якої сотні й тисячі кілометрів. Ще донедавна класичним прикладом військового кореспондента був славнозвісний і всюдисущий Андрій Цаплієнко. Звідки він тільки не вів своїх репортажів! Афганістан, Бурунді, Кашмір, Колумбія, Кот д'Івуар, Ліберія, Македонія, Непал, «Південна Осетія», Шрі-Ланка... З 2014 року такими «гарячими точками» для Андрія стали Крим і Донбас, а сьогодні – увесь фронт, який росія нав'язала Україні.

Тепер у нього – десятки колег, котрі так само швидко опановують військову журналістику і самовіддано й відважно воюють на інформаційному фронті.

Окремо варто виділити суто військові ЗМІ. Зокрема, в інтерв'ю пресслужби НСЖУ речник Міноборони України, полковник Олександр Мотузьяник

виокремив такі три: Центральну телерадіостудію Міністерства оборони України, яка веде медіапроект «Військове телебачення України» та військову радіостанцію «Армія FM»; телерадіостудію «Бриз» та інформаційне агентство АрміяINFORM MO України. Він додав, що ці установи висвітлювали бойові дії в зоні проведення АТО/ООС з 2014 року. Тому для них кардинально нічого не змінилося. Єдиною відмінністю стало те, що військові дії охопили більшу територію України.

Водночас із жалем доводиться констатувати, що серед суто військових ЗМІ, про які розповів О. Мотузьяник, немає масових періодичних видань, як-от «Народна армія», яка мала велику і славу історію та донедавна була популярним періодичним виданням Міністерства оборони України. Попішне роздержавлення, про яке я вже згадував, ліквідувало й спеціалізовані військові публікації, тож сьогодні гостро відчуваємо їхню нестачу. В умовах воєнного стану та кровопролитних боїв, коли на передовій, в окопах, немає інтернету і бракує інформації, військова газета чи журнал, як і загальноукраїнські друковані видання, дуже потрібні та важливі. Тому слід переглянути окремі законодавчі норми роздержавлення й невідкладно відновити та підтримати такі публікації на державному рівні.

***

Ворог безжально руйнує наші міста і села, вбиває десятки тисяч людей, зокрема дітей, позбавляючи нашу державу, її народ права на існування і вибір свого майбутнього. З перших хвилин цієї дикої неспровокованої збройної агресії росії українські журналісти стали відважними бійцями інформаційного фронту. Чимало наших колег пішли на фронт, щоби зі зброєю в руках боронити рідну землю та життя кожного з нас. У сучасній світовій журналістиці цьому немає аналогів. Тож присвоєння українським журналістам найпрестижнішої нагороди – Пулітцерівської премії – є зворушливим виявом поваги, щирого захоплення їхньою стійкістю та відданістю у висвітленні жакливної реальності, яка, за висновком Ради Пулітцера, робить честь Україні та журналістам усього світу.

1. The Pulitzer Prizes (2022). 2022 Pulitzer Prizes. Journalism [online]. Available at: <https://www.pulitzer.org/prize-winners-by-year/2022> [in English].
2. Хаас Б. Канадська дослідниця: Українці виграють інформаційну війну // DW. 10 березня 2022. URL: <https://www.dw.com/uk/kanadska-doslidnytsia-ukraintsi-vyhraly-informatsiinu-viinu-a-61062736/a-61062736>

Mykhailo SOROKA,
*Mykhailo Soroka, Associate Professor,
Head of the Kyiv Organisation of the National Union of Journalists of Ukraine (NUJU),
Member of the Board of the NUJU, Merited Journalist of Ukraine*

WHEN A WORD IS A FORMIDABLE WEAPON

Abstract. The article explores the operation of journalists amid the Russian-Ukrainian war. The author underlines the consolidation of Ukrainian media, highlighting in this regard the all-Ukrainian radio marathons, such as the ‘Together we are strong’ broadcast. Ukrainian mass media, particularly broadcasting media, have mobilised into a robust frontline for powerful resistance against the enemy’s attempts to sow panic, launch fakes and disseminate falsehoods.

The paper argues that such mobilisation of domestic mass media resources in the war for Ukraine is unique not only for state-level but for global journalism as well. In this connection, the Pulitzer Prize Board recognised Ukrainian journalists with a special award ‘for courage, endurance and commitment to truthful reporting’ in April 2022.

The article also states that the challenges of the information sphere, including those of regional outlets, warrant our utmost attention. To understate them, let alone neglect them, means to sabotage our resistance to the enemy, which has been investing colossal capital into its mass media tools.

The author observes the sharp lack of military-specialised media outlets following their liquidation amid hastened denationalisation. Finally, he asserts that policymakers need to review certain legislative norms of denationalisation and urgently implement opportunities for restoration and support of all-Ukrainian printed outlets on the state level.

Keywords: war, journalists, mass media, information, Pulitzer Prize, broadcast channels.